

ОӘЖ 378.2

СТУДЕНТТЕРДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ: МОТИВАЦИЯ, ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Тезекбаева Лиза Есболқызы

2 курс магистранты, Жаратылыстану және география факультеті,
Абай атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Мақалада болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін дамыту мәселелері қарастырылады. Білім беру мекемелерін кәсіби құзыретті педагогикалық кадрлармен қамтамасыз ету қазіргі уақытта өзекті болып табылады. Зерттеу барысында кәсіби құзыреттіліктің білім беру ортасы, мотивация және студенттердің жеке ерекшеліктерімен өзара байланысы талданды.

Кілт сөздер: кәсіби құзыреттілік, білім беру ортасы, мотивация, ішкі және сыртқы мотивация, жеке тұлғалық ерекшеліктер, жалпы мәдени құзыреттер, ақпараттық-аналитикалық құзыреттер, ұйымдастыру-басқару құзыреттері, әлеуметтік-психологиялық құзыреттер, педагогикалық кадрлар дайындау.

Қазіргі уақытта мектеп жасындағы білім беру мекемелерін тәрбие және білім беру міндеттерін тиімді шешуге қабілетті кәсіби педагогикалық кадрлармен қамтамасыз ету мәселесі ерекше маңызды болып табылады. Қазіргі кезеңде бұл мәселені шешудің күрделілігі көптеген әлеуметтік-экономикалық факторларға байланысты [1].

Кәсіптік білім беру жүйесінде еңбек саласымен тығыз байланыста болатын және қызмет процесін тікелей тиімді жүзеге асыра алатын практик-мамандарды даярлауға бағытталған орта буынға көп көңіл бөлінеді. Дәл осы білім деңгейі білім беру саласында тәжірибеге бағдарланған мамандарды даярлауды қамтамасыз етуге арналған.

Педагогикалық принциптер әлеуметтік қызметкер қызметінің бастапқы ережелерінің бөлігі болып табылады. Педагогикалық білім, іскерліктер мен ұстанымдар оларды мамандар қызметінің әртүрлі салаларында (орта және жоғары білім беру жүйесінде, отбасымен, жасөспірімдермен және балалармен жұмыс жасауда, пенитенциарлық жүйе жағдайында адамдармен және мүмкіндігі шектеулі адамдармен жұмыс жасауда) пайдалану үшін қажет. Педагогикалық құндылықтар негізінде педагогикалық білім мен дағдылар әлеуметтік жұмыс тәжірибесіне интеграцияланады, мұнда педагогикалық технологиялар әртүрлі әлеуметтік мәселелерді шешудің бір құралы болып табылады: жастарды жұмыспен қамту және бос уақыт, балалар мен

жасөспірімдердің құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасы, алкоголь мен есірткіні қолдану, әлеуметтік жалғыздық, оқыту және қайта оқыту және басқалар. Бұл жағдайда көптеген педагогикалық әдістер мен әдістер қолданылады. Демек, педагогикалық салада жұмыс істейтін мамандар әртүрлі педагогикалық білімге, дағдыларға, қалыптасқан көзқарастарға ие болуы керек, бұл жоғары сапалы дайындықты қажет етеді [2].

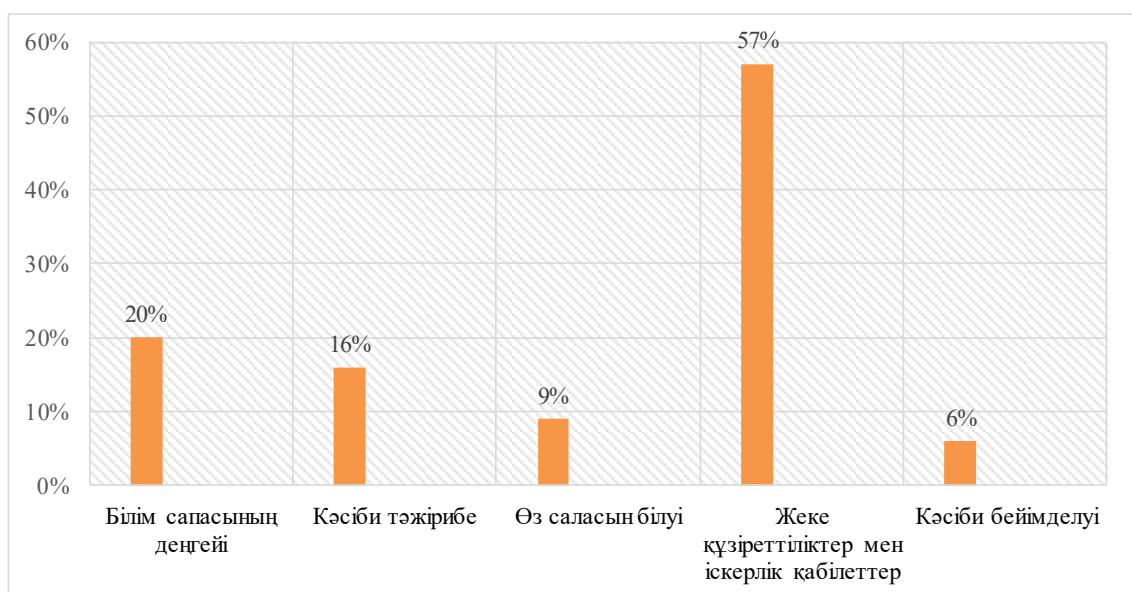
Кәсіби дамуды жоспарлау – бұл өз қабілеттері, таланты, мотивтері, қажеттіліктері, қарым-қатынастары мен құндылықтары тұрғысынан кәсіби өзін-өзі тұжырымдаманы және өзін-өзі анықтауды қалыптастыру процесі.

Кәсіби даму процесі субъективті және объективті қиындықтарды, тұлғааралық және тұлғашылық қақтығыстарды тудырады. Кейбір жағдайларда ол кәсіби даму дағдарыстарымен және жеке тұлғаның кәсіби деструкцияларымен бірге жүруі мүмкін [3].

Л.Р. Мхеидзенің зерттеулері бойынша, ең алдымен жұмысберушілер үшін сауалнама жасалды. Сауалнама нәтижелері (респонденттер саны – 178 адам), халықаралық статистикалық деректер, сондай-ақ әлемдік зерттеулердің нәтижелері (*World Economic Forum The Future of Jobs Report 2018*, Дүниежүзілік экономикалық форум, Гайдаров Форумы және т.б.) талданды [4].

Бүгінгі таңда жас мамандардың кәсіби құзыреттілігі негізінде мансаптық жетістікке жету үшін ұтқырлықпен, мансаптық икемділікпен және бейімделгіштікпен, «жұмысқа берілуге» дайын болу керек.

Олай болса, 1-суретте көрсетілген Л.Р. Мхеидзенің зерттеулеріне сәйкес сауалнама нәтижелері бойынша жас мамандардың бойында болуға сәйкес дағдылар мен қасиеттер бойынша жұмысберушілердің көзқарастарын талқыласақ [5]:

1 – сурет. Жұмыс берушілердің жас мамандарға қоятын талаптары

Жұмыс берушілердің көпшілігі «кандидаттың жеке құзыреттері мен іскерлік қасиеттерін» бөліп көрсетеді. Демек, бұл жұмысқа орналасу барысында мамандарға қойылатын басты талаптардың бірі десек те болады.

Ал келесі зерттеулердің бірінде студенттердің пікірінше, университетте табысты оқу үшін маңызды және өзекті топ-7 құзыреттілік зерттелді:

- серіктестік/ынтымақтастық – студенттер топтарында бірлесіп жұмыс істеудің, өзара көмек көрсетудің маңыздылығын көрсетеді;

- ақпаратты талдау және шешімдерді әзірлеу – ақпараттың үлкен көлемін зерделеу қажеттілігін, ғылыми көздермен жұмыс істеу қабілетін көрсетеді;

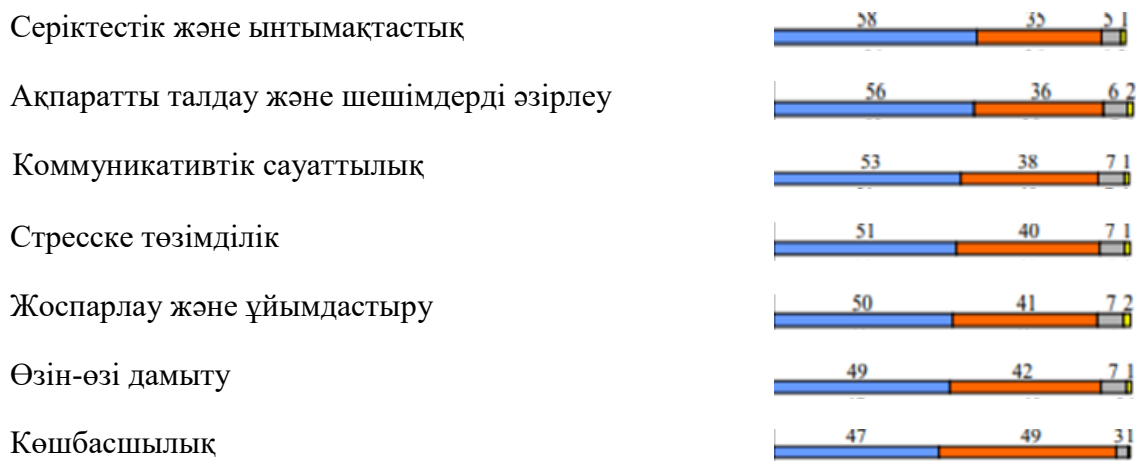
- коммуникативтік сауаттылық – топта және оқытушылармен байланыс орнату, келіссөздер жүргізу, салауатты жұмыс байланысын құру қабілетін көрсетеді;

- стресске төзімділік – ауыр жүктеме, сессиялар, дедлайндар жағдайында қажет;

- жоспарлау және ұйымдастыру – оқу процесін сәтті ұйымдастыру және сабақтарға, бақылау және емтихандарға дайындалу үшін қажет;

- өзін-өзі дамыту және көшбасшылық – студенттердің өз білімдері мен дағдыларын арттыруға, өзін-өзі көрсетуге деген ұмтылысын көрсетеді [6].

Ал зерттеу нәтижелері төменде көрсетілген:

- Жұмыста табысқа жету үшін ең маңызды немесе маңызды құзыреттер
- Жұмыста табысқа жету үшін қажетті құзыреттер
- Жұмыста табысқа жету үшін маңыздылығы төмен құзыреттер
- Жұмыста табысқа жету үшін маңызды емес құзыреттер

ЖОО-дағы жалпы мәдени және кәсіби құзыреттіліктерді игеру деңгейін зерттеу үшін О.Я. Пономаревпен және Н.В. Сафьянмен әзірлеген сауалнамаға

080400 «Персоналды басқару» бағытындағы түлектің құзыреттіліктерінің тізімі енгізілді [7]. Оқу іс-әрекетіне мотивацияны диагностикалау үшін ішкі және сыртқы мотивацияның ерекшеліктерін анықтайтын К.Замфир әдістемесі қолданылды. Оқу қызметіне қанағаттанушылықты зерттеу үшін авторлар әзірлеген «оқу процесіне қанағаттану» сауалнамасы пайдаланылды («еңбекке интегралды қанағаттану» әдістемесі негізге алынды) [8]. Алынған деректерді статистикалық өңдеу *StatPlus 2009* бағдарламасы арқылы жүргізілді.

Кәсіби құзыреттілікті дамыту көрсеткіштерінің оқу қызметіне қанағаттану және ынталандыру көрсеткіштерімен өзара байланысын зерттеу үшін студенттердің іріктемесі 2 кіші топқа бөлінді: 1 – кәсіби құзыреттілікті игеру деңгейі төмен – 2,5 балл және одан төмен (34 адам); 2 – олардың даму деңгейі жоғары – 2,5 баллдан жоғары (40 адам) [9].

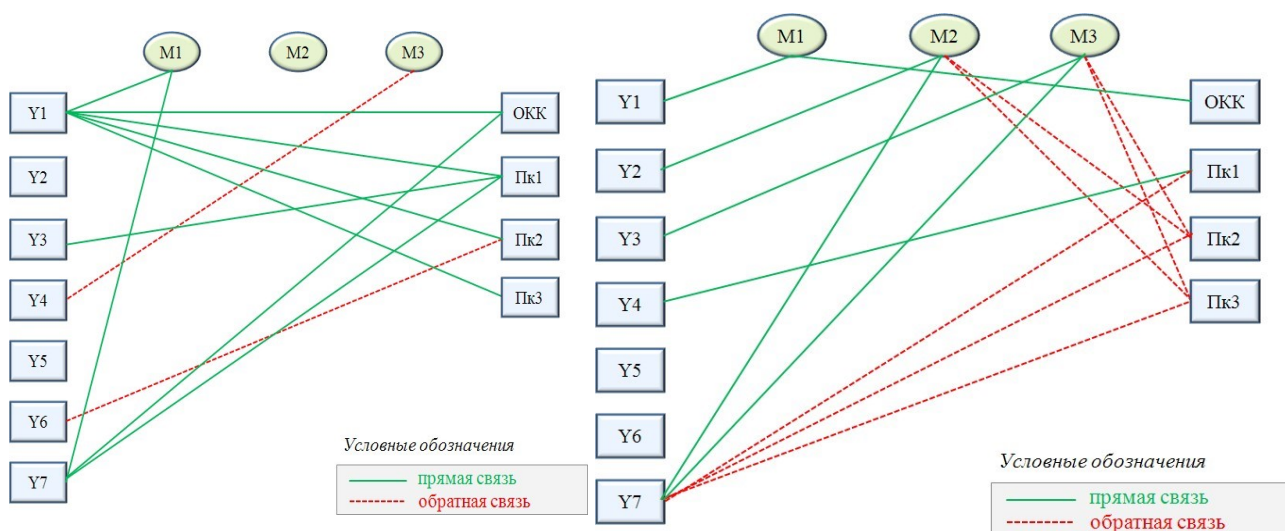
Манн-Уитни критерийін қолдана отырып, кіші топтардағы кәсіби құзыреттілік көрсеткіштерінің абсолютті мәнін салыстырмалы талдау олардың қалыптасу деңгейіндегі айырмашылықтарды растады (1-кесте).

1-кесте. Кәсіби құзыреттіліктің әр түрлі деңгейіндегі студенттердің мотивация, оқу қызметіне қанағаттану және кәсіби құзыреттілік көрсеткіштерін салыстырмалы талдау (топтар бойынша)

Салыстырмалы көрсеткіштер	Топтар бойынша абсолютті мән		Манна-Уитни критерийінің мағынасы	Маңыздылық деңгейі
	КҚ төменгі мәні	КҚ жоғарғы мәні		
Ішкі мотивация	4,06	4,33	1,33	0,182
Ішкі оң мотивация	4,18	3,79	2,72	0,006
Ішкі теріс мотивация	3,22	2,76	1,85	0,064
Оқуға қызығушылық	1,46	1,63	1,87	0,062
Оқу нәтижелеріне қанағаттану деңгейі	1,51	1,64	1,16	0,25
Топтастарымен арақатынасына қанағаттану деңгейі	1,59	1,59	0,55	0,58
Мұғалімдермен арақатынасына қанағаттану деңгейі	1,35	1,38	0,29	0,77
Оқу іс-әрекетіне қатысу деңгейі	1,12	1,35	2,31	0,020
Оқу шарттарына қанағаттану деңгейі	1,38	1,21	1,02	0,307
Оқуға жалпы қанағаттану деңгейі	1,42	1,49	1,29	0,197
Жалпы мәдени құзіреттілік	2,40	3,02	5,14	0,000
Ұйымдастыру-басқару құзіреттілігі	1,85	3,10	7,07	0,000
Ақпараттық-аналитикалық құзіреттілік	1,71	3,01	7,175	0,000
Әлеуметтік-психологиялық құзіреттілік	1,95	3,15	6,69	0,000
КҚ (жалпы)	1,84	3,09	7,38	0,0000

Талдау оқу іс-әрекетіндегі талаптардың деңгейі, сыртқы оң мотивация және жалпы мәдени құзыреттілік бойынша кіші топтардағы статистикалық маңызды айырмашылықтарды анықтады. Екі топтағы кәсіби құзыреттіліктің барлық түрлерінің қалыптасу деңгейі бойынша айырмашылықтар расталды, бұл топтарды бөлудің заңдылығын растайды (Уитни-Манн критерийінің мәні $U = 7,38$, маңыздылығы 0,0000 деңгейінде) [10]. Басқа параметрлер бойынша айырмашылықтар анықталған жоқ (2 сурет).

Талдау көрсеткендей, кәсіби құзыреттіліктердің қалыптасу деңгейі төмен кіші топта сыртқы оң мотивация жоғары, бұл білім беру ортасының үлкен рөлін, білім беру нәтижелеріне сыртқы әсерді көрсетеді. Кәсіби құзыреттіліктің жоғары деңгейі бар топта тағы бір тәуелділік анықталды, атап айтқанда: талап пен жалпы мәдени құзыреттіліктің жоғары деңгейі кәсіби құзыреттіліктің дамуына ықпал етеді. Білім алушының жеке психологиялық ерекшеліктері олардың даму факторлары болып табылады деп болжауға болады [11].

2 – сурет. Кәсіби құзыреттіліктің жоғары (сол жақта) және төмен (оң жақта) мәні бар топтағы жалпы мәдени құзыреттіліктермен мотивация мен оқу іс-әрекетіне қанағаттанудың өзара байланысы

Зерттеу нәтижелері кәсіби құзыреттілікті дамытуда білім беру ортасының, мотивацияның және студенттердің жеке ерекшеліктерінің шешуші рөлін айқындады. Қорытындылар келесідей маңызды аспектілерді қамтиды:

Мотивацияның әсері: кәсіби құзыреттіліктің төмен деңгейі бар топта сыртқы оң мотивация жоғары болды, бұл білім беру ортасының және сыртқы факторлардың маңыздылығын көрсетеді. Керісінше, жоғары деңгейдегі топта ішкі мотивация мен оқу іс-әрекетіне қанағаттану жоғары болды. Бұл кәсіби құзыреттілікті дамытуда ішкі факторлардың да ықпал ететінін көрсетеді.

Кәсіби құзыреттілік пен талап деңгейінің байланысы: кәсіби құзыреттілік деңгейі жоғары студенттерде жалпы мәдени құзыреттілік пен талап деңгейінің жоғары болуы олардың кәсіби және жеке дамуына оң әсерін тигізетіні анықталды. Бұл студенттердің жеке тұлғалық ерекшеліктері кәсіби өсуге ықпал ететін маңызды фактор екенін көрсетеді.

Жалпы құзыреттіліктердің рөлі: зерттеу нәтижесінде ақпараттық-аналитикалық, ұйымдастыру-басқару және әлеуметтік-психологиялық құзыреттіліктердің кәсіби құзыреттілікті дамытудағы маңыздылығы айқындалды. Жоғары деңгейдегі топтарда осы құзыреттердің көрсеткіштері жоғары болғаны кәсіби қызметке дайындық деңгейінің жоғарылығын көрсетеді.

Білім беру процесінің ықпалы: білім беру процесіндегі сыртқы оң мотивацияның кәсіби құзыреттіліктің төмен деңгейіне ие студенттерге жағымды әсер ететіні анықталды. Бұл білім беру ортасын дамытуда студенттерді қолдауға бағытталған шаралардың маңыздылығын көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. - М.: Высшая школа, 1990.
2. Маркова А.К. Психология труда учителя. - М.: Просвещение, 1993.
3. Маркова А.К. Психология профессионализма. - М.: Междунар. гуманитар. фонд «Знание», 1996.
4. Климов Е. А. Пути в профессионализм (Психологический взгляд): учеб. пособие – М.: Московский психолого-социальный институт, Флинта, 2003.
5. Уиддет С. Руководство по компетенциям. – М.: Нипро, 2003. – 189 с.
6. Спенсер Л.М. Компетенции на работе – М.: НИРО, 2005. – 384 с.
7. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. – 424 с.
8. Роботова А.С., Леонтьева Т.В., Шапошникова И.Г. Введение в педагогическую деятельность: учеб. пособие для вузов. – М.: Академия, 2006. – 208 с.
9. Каганов А.Б. Рождение специалиста: профессиональное становление студента. – Минск: Изд-во БГУ, 1983. – 111 с.
10. Кочетов А.И. Основы трудового воспитания. – Минск, 1989. – 223 с.
11. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: в 2 кн. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 230 с.

DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL COMPETENCE OF STUDENTS: MOTIVATION, COMPETENCE AND THE RELATIONSHIP OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Tezekbaeva Liza Esbolovna

The article discusses the issues of developing the professional competence of future teachers. The provision of educational institutions with professionally competent pedagogical personnel is currently relevant. In the course of the study, the relationship of professional competence with the educational environment, motivation and individual characteristics of students was analyzed.

Keywords: professional competence, educational environment, motivation, internal and external motivation, personal characteristics, general cultural competencies, information and analytical competencies, organizational and managerial competencies, socio-psychological competencies, training of pedagogical personnel.

РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ: МОТИВАЦИЯ, КОМПЕТЕНТНОСТЬ И ВЗАИМОСВЯЗЬ С ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДОЙ

Тезекбаева Лиза Есболқызы

В статье рассмотрены вопросы развития профессиональной компетентности будущих педагогов. Обеспечение образовательных учреждений профессионально компетентными педагогическими кадрами является актуальным в настоящее время. В ходе исследования проанализирована взаимосвязь профессиональной компетентности с образовательной средой, мотивацией и индивидуальными особенностями студентов.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, образовательная среда, мотивация, внутренняя и внешняя мотивация, личностные характеристики, общекультурные компетенции, информационно-аналитические компетенции, организационно-управленческие компетенции, социально-психологические компетенции, подготовка педагогических кадров.

REFERENCES

1. Kuzmina N.V. Professionalism is the personality of the teacher and master of production training. - M.: Higher School, 1990.
2. Markova A.K. Psychology work teacher. - M.: Prosveshchenie, 1993.
3. Markova A.K. Psychology is professionalism. - M.: Mezhdunaar. humanist. Foundation "Knowledge", 1996.

4. Klimov E. A. Path to professionalism (Psychological view): учеб. allowance - Moscow: Moscow Psychological and Social Institute, Flint, 2003.
5. Whiddet C. Guide to competence. - M.: Hippo, 2003. - 189 p.
6. Spencer LM. Competence at work - M.: HIPPO, 2005. - 384 p.
7. Karpov A. V. Psychology of reflexive mechanisms of activity. - M.: Izd-vo "Institute of Psychology of the Russian Academy of Sciences", 2004. - 424 p.
8. Robotova A.S., Leontyeva T.V., Shaposhnikova I.G. Introduction to pedagogical activity: teaching. allowance for universities. - M.: Academy, 2006. - 208 p.
9. Kaganov A.B. The birth of a specialist: the professional development of a student. - Minsk: Izd-vo BSU, 1983. - 111 p.
10. Kochetov A.I. The basis of labor education. - Minsk, 1989. - 223 p.
11. Podlasy I.P. Pedagogy. New course: in 2 kn. - M.: VLADOS, 2000. - 230 p.